

the rehabilitation of military personnel who participated in hostilities, both on the basis of medical and rehabilitation institutions and outside them, applying positive factors of the functioning of civil society, such as the involvement of social workers, practical psychologists, heads of public organizations and volunteers who work in military units and hospitals for war veterans.

Key words: *rehabilitation, comprehensive rehabilitation, rehabilitation activity, military personnel participating in hostilities.*

Авторський внесок: Николаєва В. І. – 50 %, Лимар А. П. – 50 %

Стаття надійшла до редакції / Received 01.08.2024

Прийнята до друку / Accepted 25.10.2024

Унікальність тексту 83,3 % («StrikePlagiarism» ID 330096709)

© Николаєва Валентина Іванівна, Лимар Андрій Петрович, 2024.

DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2024-11-17>

УДК 37.013.42-051:364-054.73

Анатолій Іванович Павленко

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6553-3057>

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної освіти,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
anatolypavlenko@ukr.net

Ольга Олександрівна Сташук

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-7817-8739>

кандидатка педагогічних наук, доцентка
доцентка кафедри психології та соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
olgastaschuk@gmail.com

Катерина Сергіївна Червоненко

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6749-2167>

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри психології та соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
kschervonenko@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

У науково-оглядовій статті зроблено спробу окреслити роль та сутність технологічної складової професійної готовності соціального педагога до роботи з внутрішньо переміщеними особами. Ця складова передбачає володіння фахівцем здатностями ефективно реагувати на потреби ВПО; розробляти, адаптувати й впроваджувати технології, які відповідають специфіці проблем цієї групи клієнтів; діяти системно, технологічно й науково обґрунтовано.

Дослідження стану розвитку технологічної складової професійної підготовки студентів,

проведеного на базі Хортицької національної академії (м. Запоріжжя) виявило низку як позитивних, так і негативних тенденцій, що дозволило відзначити його суперечливий характер.

Ключові слова: технологія, технологічна складова готовності, професійна готовність, соціальна робота, соціальна педагогіка, внутрішньо переміщені особи.

Вступ. За останні роки в Україні значно кількісно збільшилася така група клієнтів соціальної роботи як внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО), що є одним з суттєвих викликів для системи соціальної роботи в Україні. Поява нової соціально вразливої категорії населення привернула увагу науковців до пошуку нових підходів, визначення пріоритетних напрямів і розробки технологій, спрямованих на розв'язання соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб.

На сьогоднішній день у роботі з ВПО застосовуються різноманітні стратегії соціальної роботи, які носять комплексний характер: короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота, орієнтована на завдання модель соціальної роботи) та довгострокові (пов'язані з системно-екологічною моделлю соціальної роботи, в основі яких знаходяться концепція «людина в оточенні» та концепція «економічної спроможності») (Семігіна, Гусак, Трухан, 2015). Також в країні розгорнута система (1) соціального забезпечення ВПО, що містить, зокрема, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності тощо та (2) соціального захисту ВПО, який характеризується як діяльність держави, що здійснюється за такими напрямками: «вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням місця проживання; надання медичної допомоги; підтримка дітей у питаннях освіти та науки; надання усього комплексу соціальних та адміністративних послуг державними органами; сприяння поверненню вимушених переселенців до місця проживання; надання соціальних виплат та соціальної допомоги» (Новікова, 2018, с. 70). Крім цього, ВПО мають низку додаткових прав, зокрема право на отримання одноразової та щомісячної грошової допомоги, реалізацію трудових прав, заходи, спрямовані на сприяння зайнятості, можливість пільгового державного кредитування для придбання земельних ділянок,

житла або його будівництва, додаткову державну підтримку у сфері освіти, а також безоплатне тимчасове проживання за умови сплати комунальних послуг тощо Я. Піявська (2017). Важливим напрямком роботи соціальних працівників та соціальних педагогів в Україні є надання соціально-психологічної підтримки ВПО (Мигашко, Тимошенко, 2024).

Як бачимо, арсенал використовуваних засобів соціальної роботи є досить широкий, але необхідність подальшого врахування специфічних запитів та потреб цієї категорії осіб стимулює процеси його постійного нарощення та напрацювання тих специфічних технологій, які би спрямовувалися на роботу з цією групою клієнтів, адже цінність упровадження саме технологічного підходу в практику соціальної роботи наголошують чисельні дослідники (Бочелюк, 2025, Вайнола, 2008 та інші). Зокрема, В. Шахрай стверджує, що саме технологічність соціальної роботи є пріоритетною стратегією, адже тільки таким чином фахівець здатен «відійти від методу "проб і помилок", зберігати в роботі з клієнтом постійну орієнтацію на високий кінцевий результат за оптимальної витрати сил і засобів» (Шахрай, 2006, с. 3). Розробка технологічних процесів передбачає максимально точну й оптимальну реалізацію конкретної ідеї (Титаренко, 2019). Технологічний підхід сприяє переосмисленню прикладних аспектів надання психологічних, соціальних та соціально-педагогічних послуг, передбачає створення методологічно обґрунтованої системи та алгоритму дій фахівця. Саме технологічність процесу соціальної роботи дає впевненість фахівцю у своїх силах, стає підґрунтям усвідомленого осмислення ним всіх аспектів конкретного кейсу без втрати важливих аспектів, а ключове – очікуваність позитивного результату соціальної роботи з клієнтом. У такій системі враховуються специфіка запиту, стратегічні цілі та етапи надання соціальної допомоги.

У цьому контексті особливої цінності

набувають зусилля закладів вищої освіти щодо перегляду змісту освітніх програм за спеціальністю 231 Соціальна робота з тим, щоб максимально підготувати здобувачів освіти до роботи з різними категоріями клієнтів, зокрема, групою ВПО. Така підготовка є неперервним психолого-педагогічним процесом, який можна представити як синергетичну систему науково обґрунтованих дій і заходів у освітньому процесі ЗВО. Ця система, на думку Є. Кулік (2006), може передбачати єдність діяльнісного та особистісно орієнтованого аспектів педагогічної діяльності, побудовану з урахуванням специфіки діяльності майбутніх соціальних педагогів з впровадження технологій роботи з ВПО, яка визначає зміст, види і форми педагогічної діяльності та передбачає розвиток здатності особистості до самоосвіти, оволодіння загальними і спеціальними знаннями, вміннями та навичками створення, модифікації, впровадження технологій професійної діяльності, а також розвиток вмотиваності до якісної професійної діяльності, яка у повній мірі відповідає потребам внутрішньо переміщених осіб.

Спираючись на дослідження вчених (Бочелюк, 2025; Вайнола, 2008; Семігіна, Гусак, Трухан, 2015; Мигашко, Тимошенко, 2024; Шахрай, 2006 та інших) у ракурсі досліджуваної нами проблеми можемо стверджувати, що до складових компонентів професійної готовності для роботи з внутрішньо переміщеними особами належать: *мотиваційна складова* (визначає мету та завдання, які формують орієнтацію на роботу із ВПО), *змістова складова* (охоплює професійну обізнаність щодо специфіки та напрямів роботи з ВПО), *діяльнісна складова* (включає здатність виконувати професійні завдання, відповідно використовувати методи, форми, засоби і ресурси, необхідні для роботи з ВПО), *технологічна складова* (передбачає володіння спеціалістом знаннями та здатностями щодо розробки, адаптації та впровадження технологій соціальної роботи, які спрямовані на вирішення спектру проблем, з якими стикається внутрішньо переміщена особа в Україні, здатність реалізовувати технології діагностичної, корекційної, соціально-профілактичної та ін. соціальної роботи з ВПО). Сформованість всіх

перелічених складових готовності майбутнього соціального педагога визначає його професійну компетентність та спроможність надавати соціальну підтримку ВПО.

Мета дослідження: окреслення ролі, сутності та стану технологічної складової професійної готовності соціального педагога до роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Методика та методологія проведення дослідження. Для реалізації завдань дослідження нами були використані методи аналізу наукової літератури, в якій висвітлені різні аспекти проблемного поля дослідження, опубліковані на офіційних платформах дані соціологічних опитувань, чинні українські та міжнародні правові документи. Систематизація та узагальнення отриманої інформації дозволили нам сформувати уявлення про психосоціальну проблематику життєдіяльності, а також спектр актуальних потреб внутрішньо переміщених осіб. Спираючись на результати теоретичного дослідження та власний фаховий досвід ми структурували технології соціальної роботи, виділили перелік специфічних технологій, які відповідають потребам та психосоціальній проблематиці життя ВПО. Після цього нами був здійснений емпіричний аналіз стану технологічної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з ВПО із використанням методів опитування та анкетування за такими показниками: обізнаність у технологіях, інформаційна мобільність, професійна спрямованість на роботу з ВПО. Якісний і кількісний аналіз результатів емпіричного дослідження дозволив визначити подальші напрямки на шляху вирішення проблеми, піднятої у статті.

Для дослідження був використаний діагностичний інструментарій:

1) опитувальник «Обізнаність у технологіях соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами» розроблений авторами дослідження. Питання анкети побудовані таким чином, щоб отримати інформацію певного спрямування. Питання 1, 4, 5 висвітлюють окремі аспекти обізнаності у технологіях соціальної роботи, як-от: «Як би Ви визначили поняття «Технології соціальної роботи з ВПО»», «Яка

ключова ознака, на Вашу думку, відрізняє технології соціальної роботи саме з групою клієнтів, які мають статус ВПО», «Що з переліченого Ви би віднесли до технологій соціальної роботи з ВПО». Питання 2, 3 презентують самооцінку обізнаності студентів у досліджуваних питаннях, як-от: «Оцініть свою обізнаність у технологіях соціальної роботи з ВПО», «Оцініть свою здатність застосовувати на практиці технології соціальної роботи з ВПО». Питання 6 вказує на вмотивованість студентів поглиблювати знання про технології соціальної роботи з ВПО.

2) Анкета для з'ясування стану інформаційної мобільності майбутніх соціальних педагогів (адапована методика І. Демченко). Питання анкети поступово висвітлюють різні аспекти інформаційної мобільності студентів. Зокрема, питання 1, 2 вивчають переважачі джерела інформації респондентів (як-от: «Звідки Ви отримуєте інформацію з проблем технологій соціальної роботи з ВПО?»); питання 3 «Чи маєте Ви власну друковану або електронну бібліотеку з різних питань соціальної роботи з ВПО і який її обсяг?». Питання 4, 5, 6 вказують на способи опрацювання інформації, як-от: «Чи сортуєте Ви здобуту інформацію з проблем технологій соціальної роботи з ВПО і яким чином?» та інші. Питання 7, 8 досліджують продуктивність та самостійність роботи з інформацією, як-от: «Які труднощі виникають при опрацюванні здобутої Вами інформації щодо технологій соціальної роботи з ВПО?», «Чи здатні Ви самостійно творчо переосмислити здобуту інформацію з технологій соціальної роботи з ВПО й вільно її застосувати у практичній роботі?».

3) Професійну спрямованість майбутніх соціальних педагогів до роботи з ВПО вивчали за допомогою «Методики визначення рівня професійної спрямованості студентів» (модифікована методика Т. Д. Дубовицької).

Технології роботи з внутрішньо переміщеними особами. Поняття «внутрішньо переміщені особи» сформувалось у галузі міжнародного права. У 1946 році в рамках Організації Об'єднаних Націй була створена Міжнародна організація у справах біженців (МОСБ ООН), статут якої розрізняв поняття «біженець» та

«переміщена особа». Ухвалені у 1998 році Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни визначили сутність поняття «внутрішньо переміщена особа» як окрему групу населення, змушену залишити свої домівки через збройні конфлікти, насильство, порушення прав людини, природні або техногенні катастрофи, залишаючись при цьому в межах своєї країни, не перетинаючи її міжнародні кордони (*Керівні принципи*, 2024). Ратифікація Україною цього документу у 1998 році дозволила імплементувати це розуміння в ключові законодавчі акти держави. Зокрема Закон України про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (редакція 2024 року) визначає «внутрішньо переміщену особу» як громадянина України, іноземця або особу без громадянства... яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».

Вимушене переміщення жителів окремих регіонів України, у зв'язку із військовими діями на цих територіях, визначило проблеми, які порушили їхню нормальну життєдіяльність. За результатами різних досліджень, внутрішньо переміщені особи відчують потребу в матеріальній, фінансовій, соціально-педагогічній і психологічній допомозі. Ці потреби зумовлені різними факторами, зокрема, позбавленням домівки, відсутністю стабільності, втратою годувальників, друзів, батьків, позбавленням турботи близьких, негативним впливом стресу, пов'язаним із військовими діями тощо (Малиновська, 2024). Спектр проблем внутрішньо переміщених осіб є комплексним, що, відповідно, потребує комплексної роботи та особливих засобів для їхнього вирішення. У контексті досліджуваної теми ми зосередили увагу саме на технологіях соціальної роботи, які є інструментами реалізації ключових завдань у роботі з групою внутрішньо переміщених осіб. *Уніфікованими характеристиками* технологій соціальної роботи/соціальної педагогіки є: прогнозованість результату; визначеність

кінцевих властивостей продукту; чіткість засобів його одержання; цілеспрямованість сформованих умов для здійснення цього процесу, його «запущеність» (Завадська, 2008, с. 246–247); чіткість стратегічної мети, що орієнтована на досягнення деталізованого результату, наявність проміжних завдань, які конкретизують основну мету та визначають етапи роботи, логічний взаємозв'язок складових технологій, що забезпечує їхнє гармонійне поєднання, мультиметодний і міждисциплінарний характер технологій, гнучкість і динамізм у застосуванні методів із урахуванням життєвих обставин і симптомів клієнта (Бочелюк, 2024).

З огляду на проблематику групи клієнтів, до *специфічних характеристик* технологій роботи з ВПО ми відносимо: орієнтованість на роботу з випадками (кейсами), спрямованість на адаптацію до нових умов, спрямованість на попередження негативних вторинних наслідків вимушеного переселення, спрямованість на подолання втрат та травматичного досвіду, орієнтованість на широке охоплення соціальними послугами (аутріч-робота), комплексність підтримки, індивідуальний та груповий характер допомоги, спрямованість на соціокультурну інтеграцію в нове середовище.

Спираючись на дослідження В. Шахрай (2006), Семігіної, Гусак, Трухан, (2015); О. Савчук та А. Галатай (2016) та інших можемо виділити чотири групи технологій роботи, якими має володіти соціальний педагог, який працює з ВПО:

Група *загальних технологій* соціальної роботи, як-от: технологія соціального діагностування, технологія соціальної експертизи, технологія соціального проектування та соціального передбачення, технологія соціальної профілактики та адаптації, технологія соціальної реабілітації, технологія групової роботи, технологія консультування та технологія посередництва, технологія зв'язку із громадськістю.

Група *конкретних технологій* соціальної роботи з різними групами клієнтів, як: технології соціальної роботи з сім'ями, жінками, особами похилого та старечого віку, молоддю, особами з інвалідністю тощо.

Група *інноваційних технологій*. Нашу

особливу увагу привернули ті технології, які мають особливо значимий потенціал у роботі з внутрішньо переміщеними особами: аутріч-технології та кейс-технології у соціальній роботі.

Група *специфічних технологій*, до яких відносимо:

Технології оцінки потреб ВПО (клієнт або сім'я)

Технології соціального захисту ВПО

Технології інформування ВПО про ресурси та допомогу; про права та обов'язки тощо

Технології координації ВПО для задоволення їхніх запитів

Технології моніторингу задоволення потреб ВПО

Технологія представництва інтересів ВПО

Технологія встановлення зв'язків ВПО із системами підтримки

Технологія роботи з випадком ВПО (кейс-технологія)

Технології комплексної соціальної підтримки ВПО

Технології адаптації ВПО до нових умов

Технології соціокультурної інтеграції ВПО у нове середовище

Технології індивідуальної роботи з ВПО

Технології групової роботи з ВПО

Технології попередження негативних вторинних наслідків вимушеного переселення

Технології подолання втрат та травматичного досвіду

Технології широкого охоплення ВПО соціальними послугами (аутріч-технології)

Технології інтеграції ВПО у громаду

Технології підготовки та повернення ВПО на постійне місце проживання

Технології розвитку у ВПО навичок вирішення проблем

Технології формування здатності ВПО до взаємодії в громаді

Умовою, яка забезпечить ефективність технологізації роботи з ВПО є здатність та готовність соціальних педагогів до розробки та впровадження технологій у фахову роботу. Така готовність може характеризуватися (1) *обізнаністю* у технологіях роботи з ВПО, яка набувається як у процесі здобуття вищої освіти в ЗВО, а також і шляхом самоосвіти, (2)

професійною спрямованістю на роботу з цією категорією осіб, що є сукупністю професійних орієнтацій як у цілому на фах соціальної роботи/соціальної педагогіки, так і спрямованостей саме на роботу з ВПО із використанням специфічних технологій роботи, (3) *інформаційною мобільністю* щодо проблематики технологізації роботи з ВПО, адже швидка змінюваність соціальної ситуації, наявність професійних, суспільних та соціальних викликів, необхідність гнучкої реакції на конкретні задачі потребує від фахівця соціальної роботи/соціальної педагогіки здатностей знаходити та швидко опрацьовувати великі обсяги актуальної фахової інформації.

Відтак аналіз стану готовності майбутніх соціальних педагогів до впровадження технологій роботи з ВПО, здійснений з опорою на ці три характеристики, дозволить віднайти найбільш відповідні актуальні рішення щодо подальшого удосконалення освітніх програм спеціальності 231 Соціальна робота.

Кількісний та якісний аналіз діагностичних даних та їхнє обговорення. Емпіричне дослідження проводилося у жовтні 2024 року серед студентів спеціальності 231 Соціальна робота (освітня програма Соціальна педагогіка) Хортицької національної академії (м. Запоріжжя). Вибірку склали 32 здобувача першого та другого рівня вищої освіти, які виявили добровільне бажання долучитися до дослідної роботи.

Вивчення професійної спрямованості опитаних здобувачів освіти, зокрема, на роботу з ВПО виявило таку ситуацію. Більшість респондентів продемонстрували усвідомлений вибір професії та високу мотивацію до професійного розвитку. Так, 75 % зазначили, що обрали соціальну педагогіку/соціальну роботу свідомо, а 93,75 % зацікавлені у поглибленні знань про професію соціального працівника/соціального педагога, що підтверджує високий рівень фахової зацікавленості. Окремо варто відзначити високий відсоток тих, хто бачить у роботі в соціальній сфері можливість для самореалізації (93,75 %). Це є важливим показником для розуміння мотиваційної основи фахової діяльності майбутніх соціальних

педагогів. Щодо орієнтованості на роботу з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), результати є позитивними, але не однозначними: 93,75 % планують удосконалювати знання і навички для ефективної роботи з ВПО; 89,5 % мають позитивне або нейтральне ставлення до цієї категорії клієнтів, з них 81,25 % виявляють інтерес до роботи в установах, що надають послуги ВПО; 68,75 % у вільний час цікавляться технологіями соціальної роботи з ВПО, а 62,5 % стверджують, що читають додаткову літературу за власною ініціативою щодо допомоги ВПО. Разом з тим, дослідження виявило певні сумніви та обмеження у готовності студентів до роботи виключно з цією категорією: 31,25 % респондентів не готові працювати лише з ВПО; 68,75 % погоджуються з твердженням, що їм більше подобається працювати з іншими категоріями клієнтів соціальної роботи.

Підсумовуючи отримані результати, сформуємо два важливі висновки, які, на нашу думку, впливають на процес подальшого пропагування освітніх компонентів, спрямованих на технологізацію роботи з ВПО:

1) високий інтерес до роботи з ВПО може частково зумовлюватися особистим досвідом респондентів або їх близьких (належність до категорії ВПО), що підкреслює значення суб'єктивних чинників у формуванні професійних інтересів;

2) диференційоване ставлення респондентів до категорії клієнтів ВПО вказує на потребу в гнучкому підході до навчання майбутніх фахівців, який би поєднував загальну підготовку з можливістю спеціалізації відповідно до професійних інтересів.

Вивчення стану обізнаності у технологіях соціальної роботи дало змогу оцінити його як переважно задовільним, проте таким, що потребує поглиблення і систематизації у сфері технологій соціальної роботи з ВПО.

Аналіз відповідей на відкрите питання «Як би Ви визначили поняття «Технології соціальної роботи з ВПО» виявив різний рівень сформованості понятійного апарату, який за повнотою та структурованістю ми класифікувати у три групи: (1) *чіткі, структуровані визначення* (50 % відповідей), наприклад, такі відповіді: «Це

сукупність методів, засобів, підходів, спрямованих на підтримку, інтеграцію та реабілітацію осіб, які вимушено залишили свої домівки через воєнні конфлікти або інші кризові ситуації» тощо; (2) *фрагментарні визначення (30 % відповідей)*, які містять лише окремі аспекти роботи, наприклад: «Допомога та підтримка на різних етапах...» тощо та (3) *нечіткі та некоректні визначення (20 % відповідей)*, як-от: «Це дуже кропітка і важлива робота...», які свідчать про недостатнє розуміння суті поняття.

Студенти продемонстрували також різний рівень усвідомлення специфічних технологій соціальної роботи з ВПО. Відповіді охоплюють як традиційні, так і сучасні підходи до роботи з клієнтами. Наприклад, до технологій соціальної роботи з ВПО опитані віднесли: 56,3 % технологію інтерактивної взаємодії; 50 % технології соціальної роботи з випадком; 50 % тренінгові технології; 43,8 % методи ненасильницької комунікації; по 37,5 % опитаних віднесли арт-технології, технології соціального адміністрування, ігрові технології; по 25 % віднесли такі технології, як: методи візуалізації, аустріч-роботу, технології проєктного навчання; 18,8 % опитаних віднесли метод кейсів, 6,3 % віднесли метод піскової терапії. Однак у результаті аналізу відповідей нами були помічені деякі протиріччя або прогалини в знаннях студентів: нерівномірний розподіл обізнаності про різні технології: (1) студенти краще знайомі з класичними технологіями (робота з випадком, інтерактивна взаємодія) і менш обізнані з сучасними технологіями роботи (аустріч-робота, проєктне навчання); (2) плутанина між методами та технологіями, адже деякі відповіді свідчать про нерозуміння різниці між технологіями (передбачають системний підхід до вирішення проблем) і методами (конкретні прийоми роботи). Наприклад, піскова терапія є радше методом, а не технологією соціальної роботи з ВПО.

Аналіз самооцінки студентами обізнаності щодо технологій соціальної роботи з ВПО виявив, що 43,8 % оцінюють свій рівень як середній; 37,5 % вважають, що їхній рівень вище середнього (сукупно 81,3 %). Самооцінюючи власні спроможності практично використовувати технології 68,8 % студентів вказали на «середній»

рівень або «вище середнього». Розрив між самооцінюваним рівнем теоретичної обізнаності та практичної спроможності застосовувати їх в роботі (на рівнях «вище середнього, середній») складає 12,5 %. 18,8 % оцінили свої практичні навички як низькі, порівняно із 6,3 % респондентів, які оцінили на низькому рівні свої теоретичні знання технологій соціальної роботи з ВПО.

Підсумовуючи отримані результати, сформуємо наступні висновки, які, на нашу думку, впливають на процес подальшого пропагування освітніх компонентів, спрямованих на технологізацію роботи з ВПО:

1) На тлі досить задовільного володіння здобувачами знаннями про технології соціальної роботи та соціальної педагогіки, їхній рівень опанування понятійним апаратом та усвідомлення специфічних технологій у сфері роботи з ВПО потребує поглиблення і систематизації.

2) Усвідомлений здобувачами «розрив» між теоретичним опануванням технологіями роботи з ВПО та спроможністю імплементувати їх у особисте/професійне життя вказує на необхідність пошуку вдалих шляхів подолання цього виклику. Можливо, такими шляхами буде реалізація можливостей участі студентів у навчальних практиках і стажуваннях, тренінгах, симуляційних вправах, дослідно-пошуковій роботі тощо, що дозволить їм застосовувати теоретичні знання в умовах, наближених до реальних викликів соціальної роботи з ВПО.

Наступна складова професійної готовності майбутнього соціального педагога до технологізації роботи з ВПО є *інформаційна мобільність студентів*, роль якої розглядається нами у чотирьох ключових аспектах: (1) забезпечення доступу до актуальних знань і практик, адже здобувачі освіти активно долучаються до наукового надбання вітчизняних та зарубіжних дослідників у відповідній галузі, відтак мають змогу оперативно отримувати новітню інформацію про сучасні технології, методи і підходи в роботі з ВПО, що часто змінюються відповідно до динаміки соціальних процесів. (2) Формування здатностей до самонавчання та саморозвитку. (3) Підвищення адаптивності до реальних умов роботи, адже здатність оперативно знаходити, критично

аналізувати та застосовувати інформацію сприяє гнучкості майбутніх фахівців у ситуаціях невизначеності чи нестандартних професійних викликів, що є типовими в роботі з ВПО. (4) Зменшення розриву між теорією і практикою, адже студенти швидше інтегрують теоретичні технології в практичну площину, особливо коли йдеться про роботу з цільовими групами в умовах кризи чи воєнного стану.

Аналіз відповідей виявив, що студенти отримують інформацію про технології соціальної роботи з сайтів інтернету (62,5 %), – з контенту дисциплін під час навчання (56,3 %), спілкуються із досвідченими соціальними працівниками (25 %) та «ознайомлюються з науковими та методичними публікаціями» (25 %), отримують інформацію з електронних/друкованих фахових періодичних видань (18,8 %). Досить проблемним виявився аспект збереження та організації інформаційних ресурсів. Опрацьовані опитаними матеріали (93,8 %) переважно не зберігаються (респонденти не створюють власні електронні ресурси, електронні папки, інформаційні банки, бібліотеки з друкованими примірниками тощо), проте з них 81,3 % замислюються над способами створення таких особистих папок з інформаційними джерелами. У разі, якщо респонденти зберігають певну фахову інформацію, то 37,5% сортують інформацію у спосіб рубрикації папок, 31,3 % скидають всю інформацію до однієї папки, 31,3 % не сортує інформацію взагалі. Відтак очевидно, що більшість студентів (68,8 %) не мають ефективної системи збереження та організації інформаційних матеріалів. Також спостерігаємо невисокий рівень інформаційної взаємодії: 18,8 % студентів визнають, що активно діляться інформацією, частина опитаних «інколи обмінюються» і четверть – ніколи не обмінюється своїми надбаннями. Це свідчить про недостатню культуру професійного спілкування й відсутність мережевої співпраці. Щодо розуміння отриманої здобувачами інформації щодо технологій соціальної роботи, то виявлено, що понад половина студентів (56,3 %) мають труднощі з інтерпретацією елементів технологій. Незважаючи на це, більшість респондентів (87,6 %) демонструють потенціал до самостійного осмислення і застосування інформації, хоча й із

певними труднощами чи потребою у фаховій підтримці.

Інтерпретація отриманих даних щодо інформаційної мобільності студентів у питаннях технологізації фахової діяльності, дозволяє нам оцінити її досить фрагментарною, інтуїтивною, з елементами пасивного споживання інформації. Відтак, висновками, які, на нашу думку, вплинуть на процес подальшого пропагування освітніх компонентів, спрямованих на технологізацію роботи з ВПО є:

1) Ресурс інформаційної мобільності у процесі підготовки до технологізації фахової діяльності потребує посилення, зокрема, у питаннях: розвитку навичок пошуку, критичного аналізу, структуризації інформації, а також збереження й обміну професійно значущими знаннями.

2) Потенціал самоосвіти студентів у питаннях опанування фаховими технологіями недостатньо актуалізований. На заваді стоять: нечітке розуміння сутності технологій соціальної роботи (плутанина між методами і технологіями); поверхневе осмислення змісту матеріалів (56,3 % не завжди розуміють реалізацію елементів технологій); обмежене використання наукової літератури (лише 18,8 % звертаються до періодичних фахових джерел). Проте, ми переконані, що підвищення ролі самоосвіти в опануванні технологіями роботи з ВПО дозволить компенсувати прогалини формальної освіти, яка не завжди встигає інтегрувати в навчальні програми сучасні підходи та інструменти, стимулювати розвиток професійної ідентичності та індивідуалізувати навчальні траєкторії.

Висновки. У процесі дослідження, спрямованого на осмислення ролі, сутності та стану технологічної складової професійної готовності соціального педагога до роботи з внутрішньо переміщеними особами ми дійшли таких висновків:

1. Технологічна складова є практичною площиною професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, яка дозволяє поєднати їхні знання, навички, установки та цінності в конкретних діях. Її роль у роботі з внутрішньо переміщеними особами полягає у здатності фахівця ефективно реагувати на потреби ВПО;

розробляти, адаптувати й впроваджувати технології, які відповідають специфіці проблем цієї групи клієнтів; діяти не лише інтуїтивно або за загальними принципами допомоги, а системно, технологічно й науково обґрунтовано. Відтак, технологічна складова є не лише функціонально важливою, а й ідентифікаційною для професійного становлення соціального педагога, а її якісний розвиток визначає ефективність соціальної підтримки ВПО.

2. Сутність технологічної складової компетентності полягає у здатності соціального педагога розуміти, добирати, поєднувати й адаптувати технології соціальної роботи до потреб ВПО. Вона включає: опанування понятійним апаратом соціально-педагогічних технологій та технологій соціальної роботи; знання класифікацій технологій (загальні, конкретні, інноваційні, специфічні); здатність до проєктування, реалізації та оцінки технологій соціальної роботи; розуміння специфіки ВПО як клієнтів: травматичний досвід, потреба в адаптації, ресоціалізації, інтеграції в нові спільноти; усвідомлення необхідності міждисциплінарного підходу, орієнтованого на індивідуальні та групові форми допомоги.

3. Аналіз стану технологічної складової професійної підготовки студентів, які взяли участь у дослідній роботі, дозволив охарактеризувати його як суперечливий. До позитивних тенденцій ми відносимо те, що (1) більшість студентів

виявляють інтерес до теми ВПО, іноді зумовлений особистим досвідом; (2) студенти демонструють загальне знання про традиційні та інноваційні технології соціальної роботи/соціальної педагогіки; (3) здобувачі усвідомлюють важливість поєднання теорії з практикою, шукають можливості практичного застосування. До негативних тенденцій відносимо: (1) недостатнє засвоєння понятійного апарату, зокрема – плутанина між технологіями і методами; (2) відчутний розрив між теорією і практикою: студенти знають про технології, але не впевнені в їх імплементації; (3) низький рівень розвитку інформаційної мобільності: відсутність навичок збереження, структуризації, обміну професійною інформацією; (4) неактуалізований потенціал самоосвіти: більшість студентів не практикують систематичну самостійну роботу з фаховою інформацією.

Перспективами подальших досліджень за темою дослідження вбачаємо пошук шляхів цілеспрямованої та системної інтеграції в освітній процес таких освітніх елементів: (1) впровадження тренінгових модулів, симуляційних кейсів, які дозволяють майбутнім фахівцям реалізовувати набуті знання у практично значущому контексті; (2) впровадження засобів, спрямованих на розвиток навичок інформаційної мобільності, цифрової грамотності, самоосвіти, що підвищить здатність студентів адаптуватися до сучасних викликів у роботі з ВПО.

Література

- Бочелюк В. Й. Теоретико-методологічні основи реабілітації особистості. *Освіта сьогодні: життєтворчість як основа національного відродження та єдності* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 жовтня 2024 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2024. С. 345.
- Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навчальний посібник / За ред проф. С. О. Сисоєвої. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 134 с.
- Завадська Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. Київ : Видавничий дім «Слово», 2008. 240 с.
- Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни URL : <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-vseredini-krayini> (Дата звернення: 23.02.2024).
- Кулик Є. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності. Автореф. дис. ... д-а пед. н. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2006. 44 с.

- Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду URL : <http://surl.li/paiger> (Дата звернення: 23.02.2024).
- Мигашко Є., Тимошенко Н. Соціально-психологічні особливості біженців. URL : <http://elibrary.kubg.edu.ua/5928/> (Дата звернення 23.04.2024).
- Новікова О. Ф. та ін. Інтеграція ВПО у територіальні громади: діагностика стану та механізми забезпечення : монографія / Київ : ІЕПрНАН України, 2018. 244 с.
- Піявська Я. Про права та обов'язки переселенців. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 верес. (№ 179), С. 8.
- Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 10.10.2024 № 4017-IX Відомості верховної ради URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Дата звернення: 23.10.2024).
- Савчук О. М., Галай А. О. Кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами. *Наукові записки НАУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота* 2016. Том 188. С. 71–74 URL : <http://surl.li/thbeqb> (Дата звернення: 15.10.2024).
- Семигіна Т. В., Гусак Н. Є., Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. Вип. 2 (53). С. 65–71.
- Титаренко Т. М. Реабілітаційні технології відновлення психологічного здоров'я особистості в умовах тривалої травматизації. *Теорія і практика психологічної допомоги та реабілітації* : підручник / колектив авторів ; за заг. ред. В. Осьодла. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. 460 с. URL : <https://www.academia.edu/42927912/> (Дата звернення: 05.12.2023).
- Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

References

- Bocheliuk, V. Y. (2024). Theoretical and methodological foundations of personality rehabilitation. *Education today: life-creativity as the basis of national revival and unity* : collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference (Zaporizhzhia, October 17, 2024) : Publishing House of Khortytsia National Academy, 345 (ukr).
- Vainola, R. Kh. Classification approaches to the characteristics of technologies of social and social-pedagogical work. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 11. Social Work. Social Pedagogy*. <http://surl.li/yejws> (Date of access: 02.23.2024) (ukr).
- Vainola, R. Kh. (2008). Technologization of social and pedagogical work: theory and practice: textbook / Edited by prof. S. O. Sysoeva. Kyiv : NPU named after M. P. Dragomanov (ukr).
- Zavadskaya L. M. Technologies of professional activity of a social educator. Textbook for universities. Kyiv: Publishing house "Slovo", 2008. 240 p.
- Kulyk, E. V. (2006). Theory and practice of training future teachers of labor training for pedagogical research activities. Author's abstract. Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Pedagogical Sciences. 13.00.04 – theory and methodology of professional education / Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil (ukr).
- Malinowska, O. A. Ways to solve the problem of internally displaced persons: some lessons from foreign experience <http://surl.li/paiger> (Date of access: 02.23.2024) (ukr).
- Myhashko, E. & Tymoshenko, N. Socio-psychological characteristics of refugees. <http://elibrary.kubg.edu.ua/5928/> (Date of access: 04.23.2024) (ukr).
- Novikova, O. F. et al. (2018). Integration of IDPs into territorial communities: diagnostics of the state and mechanisms of provision: monograph / Kyiv : IEPNAN of Ukraine (ukr).
- Piiavska, Ya. (2017). On the rights and obligations of displaced persons. *Governmental Courier*. September 23 (№ 179), 8. (ukr).
- On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons: Law of Ukraine dated 10.10.2024 No. 4017-IX *Bulletin of the Verkhovna Rada* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Date of access:

23.10.2024) (ukr).

- Savchuk, O. M. & Galai, A. O. Case management in work with internally displaced persons. *Scientific Notes of NAUKMA. Pedagogical, Psychological Sciences and Social Work*. 2016. Volume 188. 71–74 <http://surl.li/thbeqb> (Date of access: 15.10.2024). (ukr).
- Semihina, T. V., Husak, N. Ye. & Trukhan, S. O. Social support of internally displaced persons. *Ukrainian Society*. 2015. Issue 2 (53). 65–71. (ukr).
- Tytarenko, T. M. (2019). Rehabilitation technologies for restoring psychological health of an individual in conditions of prolonged traumatization. Theory and practice of psychological assistance and rehabilitation: textbook / collective of authors; ed. by V. Osiodl. Kyiv : Ivan Cherniakhovskyi National University of Education <https://www.academia.edu/42927912/> (Date of access: 05.12.2023) (ukr).
- Shakhrai, V. M. (2006). Social work technologies: a textbook. Kyiv : Center for Educational Literature (ukr).
- UN Guiding Principles on Internal Displacement within the Country <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-v-seredini-krayini> (Date of access: 02.23.2024). (ukr).

TECHNOLOGICAL COMPONENT OF THE PROFESSIONAL READINESS OF A SOCIAL EDUCATOR TO WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS

Anatolii Pavlenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Special Education, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail: anatolypavlenko@ukr.net

Olha Stashuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Psychology and Social Work, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail: olgastashuk@gmail.com

Kateryna Chervonenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Psychology and Social Work, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail: kschervonenko@gmail.com

The scientific review article attempts to outline the role and essence of the technological component of the professional readiness of a social educator to work with internally displaced persons.

This component assumes that the specialist has the ability to effectively respond to the needs of IDPs; to develop, adapt and implement technologies that meet the specific problems of this group of clients; to act systematically, technologically and scientifically substantiated. The technological component is a practical plane of professional training of future social educators, which allows combining their knowledge, skills, attitudes and values in specific actions. The essence of the technological component of competence lies in the ability of a social educator to understand, select, combine and adapt social work technologies to the needs of IDPs. It includes: mastering the conceptual apparatus of social and pedagogical technologies and social work technologies; knowledge of technology classifications (general, specific, innovative); ability to design, implement and evaluate social work technologies; understanding the specifics of IDPs as clients: traumatic experience, the need for adaptation, resocialization, integration into new communities; awareness of the need for an interdisciplinary approach focused on individual and group forms of assistance.

Analysis of the state of the technological component of professional training of students who participated in the research work allowed us to characterize it as contradictory. We include the following positive trends: (1) most students show interest in the topic of IDPs, sometimes due to personal experience; (2) students demonstrate general knowledge of traditional and innovative social work technologies; (3) applicants realize the importance of combining theory with practice, and seek opportunities for practical application. Negative trends include: (1) insufficient mastery of the conceptual apparatus, in particular, confusion between technologies and

methods; (2) a noticeable gap between theory and practice: students know about technologies, but are not confident in their implementation; (3) a low level of development of information mobility: lack of skills in preserving, structuring, and exchanging professional information; (4) unactualized potential of self-education: most students do not practice systematic independent work with professional information.

Keywords: technology, technological component of readiness, professional readiness, social work, social pedagogy, internally displaced persons.

Авторський внесок: Павленко А. І. – 30 %, Сташук О. О. – 40 %, Червоненко К. С. – 30 %

Стаття надійшла до редакції / Received 01.08.2024

Прийнята до друку / Accepted 25.10.2024

Унікальність тексту 93 % («StrikePlagiarism» ID 331291749)

© Павленко Анатолій Іванович, Сташук Ольга Олександрівна,
Червоненко Катерина Сергіївна, 2024.

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2024-11-15>

УДК 378:364-43]:316.473-053.67

Анна Юріївна Савицька

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6421-5017>

соціальна менеджерка

КУ «Центр надання соціальних послуг» Брусилівської селищної ради

селище Брусилів, Україна;

старша викладачка кафедри соціально-реабілітаційних технологій,

Житомирський економіко-гуманітарний інститут Університету «Україна»

м. Житомир, Україна

3309037@ukr.net

КРИТЕРІАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З СОЦІАЛЬНО ВИКЛЮЧЕНОЮ МОЛОДДЮ

У науковій статті проаналізовано критерії, показники та рівні готовності майбутніх соціальних працівників до роботи, що розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями. Авторка дійшла висновку про відсутність чіткого загальноприйнятого критеріального апарату дослідження готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю, що пов'язано з науковою новизною дослідження.

Визначено, що критеріями оцінювання готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю є особистісно-мотиваційний, пізнавальний, діяльнісно-практичний, орієнтаційно-оцінний. Відповідно до кожного критерію оцінювання готовності визначено показники сформованості готовності. Охарактеризовані рівні готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю – низький (номінальний), середній (задовільний), достатній (оптимальний).

Ключові слова: критерій, показник, рівень, готовність до роботи, соціально виключена молодь, майбутній соціальний працівник.

Вступ. Сьогодні життєвий простір молоді постійно змінюється під впливом багатьох чинників, які водночас спричиняють зміни в

поведінці, культурі та людському сприйнятті, ставлячи нові виклики перед соціальними працівниками. Молодь становить інтелектуальний